

УДК 37.014.5

В.В. ШУСТЬ,
*кандидат педагогічних наук, доцент, докторант
Інституту соціальної і політичної психології
Національної академії педагогічних наук України*

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МОЛОДІ

У статті аналізується концептуальна модель формування політичних цінностей молоді, роль соціальних потреб та інтересів у становленні ціннісної системи. Пропонована модель окреслює шляхи досягнення мети дослідження, включає такі компоненти: цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний, аналітико-результативний.

Концептуальні підходи до вирішення завдань дослідження реалізовувалися в таких взаємопов'язаних напрямках: формування знань про специфіку політичної боротьби; виховання мотивації до активної участі в суспільно-політичному житті; трансформація знань про політику в політичні цінності та установки. Реалізація запропонованої концептуальної моделі сприяє зміні системи політичної комунікації в суспільстві

Ключові слова: політичні цінності; концептуальна модель; політична комунікація.

Постановка проблеми. Окреслений стан становлення політичних цінностей молоді зумовлений недоліками в діяльності інституцій політичної соціалізації. Істотними проявами специфічності роботи вказаних інституцій є нав'язування молодим людям політичних цінностей, неадекватних сучасному етапу політичного життя країни. В зв'язку з почерговими політичними кризами вплив інституцій політичної соціалізації стає все більш різновекторним, що ускладнює процес розвитку стабільних політичних орієнтирів і установок. Це проявляється, зокрема, в поверховому поясненні і розумінні багатограних і складних суспільно-політичних процесів, що відбуваються в Україні. А це, у свою чергу, породжує скептичне ставлення до здобуття освіти, поширення негативістських стилів політичної поведінки.

Саме тому необхідною є побудова концепції формування гуманістичних політичних цінностей, здатної врахувати плюралізм думок і не допустити розвитку радикалізму, нетолерантності в українському суспільстві.

Пропонована концепція орієнтується на побудову несуперечливої системи соціально-політичних цінностей, які є пріоритетними для всього українського соціуму і які інтерпретуються через систему політичної ідеології в ході суспільного розвитку та є вихідним началом інтеграції та збереження цілісності суспільства і країни, одним з провідних орієнтирів руху в майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економічної, соціальної та політичної нестабільності України, зумовленої політичною дезорієнтацією громадян, кризою правосвідомості й моралі, ціннісним нігілізмом, зумовили значну зацікавленість широкого кола українських науковців. Так, відомий український дослідник Ф.Г. Семенченко, визначаючи фактори трансформації політичних цінностей сучасного українського суспільства, констатує відсутність нових політичних ідеалів, що обумовлює сьогоднішню ситуацію в українському суспільстві, розколотому на клани, угруповання і невеличкі групи, позбавленому єдиної об'єднуючої платформи [6].

Н.В. Жабінець, окреслюючи шляхи створення системи політичних цінностей за урахування історичних, національних та ментальних особливостей українського суспільства, наголошує на необхідності проведення державою молодіжної політики, яка мала б на меті формування свідомої громадянської позиції, політично активного члена суспільства [4].

Важливим аспектом в дослідженнях Д.А. Войнова є можливість застосування для формування ціннісної сфери індивіда сучасних інформаційних технологій [1]. Відомий російський дослідник М.М. Грачов запропонував розрізнати поняття «політична інформація», яке являє собою сукупність фактів, явищ і подій політичного життя суспільства та «політична комунікація», яке опосередковує обмін значущою інформацією і впливає на процес формування цінностей особистості. [3].

Мета статті – теоретично обґрунтувати **модель формування** політичних цінностей молоді.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Доречність побудови концепції формування політичних цінностей полягає у її сприянні появі у молодій людини таких гуманістичних якостей, які дозволяють не тільки вижити, не деградувати, в «жорстких» умовах соціального середовища, але жити і розвиватися, духовно підніматися, відтворювати і виховувати нащадків. Основний сенс життя людини – стати індивідуальністю, сформувати свої ціннісні установки, самоствердитися, реалізувати свої задатки і творчі можливості, перетворюючи при цьому у своїх інтересах середовище проживання, не руйнуючи і не знищуючи її. Цей процес передбачає високу соціально-політичну активність особистості, спрямовану на перетворення зовнішнього соціального середовища і на формування ціннісної структури відповідно до заданих цілей. Молоде покоління має реагувати на потреби українського суспільства на край важкому історичному етапі його розвитку і брати на себе відповідальність за його майбутнє.

Стратегію дій стосовно подальшого вирішення завдань дослідження визначає розроблена нами концепція формування політичних цінностей молоді. Концепція (лат. conceptio – розуміння) – система поглядів, те або інше розуміння явищ і процесів; єдиний, визначальний задум. Концепція істотно відрізняється від теорії не тільки своєю незавершеністю, але й недостатньою верифікованістю. Очевидно, її можна вважати сурогатною формою теорії. Головне призначення концепції полягає в інтеграції певного масиву знання, у прагненні використовувати його для пояснення, пошуку закономірностей. Проходячи через горнило перевірки фактами, концепція уточнюється як з змістом, так і з погляду її пізнавальних меж [5].

У сучасній Україні суспільство висуває до молодого покоління фахівців певні вимоги до розвитку політичних цінностей, однак система сучасної освіти, на нашу думку, недостатньо використовує свій потенціал для задоволення цих потреб. Діяльність освітніх інституцій будь-якої держави по своїй суті є діяльністю з формування ціннісної структури особистості, здійснювана заради успішної соціалізації людей.

У психологічній науці склалися певні теоретичні передумови для вирішення проблеми формування політичних цінностей в умовах сучасної України, однією з яких є побудова моделі досліджуваного процесу.

Концептуальну модель формування політичних цінностей молоді ми розглядаємо як схематичне відтворення певного процесу соціально-політичної реальності. Пропонована модель є адекватною досліджуваним сторонам об'єкта, а саме молоді, окреслює шляхи досягнення мети дослідження, включає такі компоненти: цільовий, змістовний, організаційно-діяльнісний, аналітико-результативний.

Концептуальні підходи до вирішення завдань дослідження реалізовувалися в таких взаємопов'язаних напрямках: формування знань про специфіку політичної боротьби; виховання мотивації до активної участі в суспільно-політичному житті; трансформація знань про політику в політичні цінності та установки.

Методологічною основою розробки вищезначеної концептуальної моделі є поведінковий та ціннісно-орієнтований підходи. Важливим аспектом поведінкового підходу, є те, що він свідчить про сформованість політичних цінностей молодій людині, необхідних для набуття хоча б незначною мірою політичної суб'єктності. Ціннісно-орієнтований підхід окреслює психологію становлення та розвитку політичних цінностей людини, пошук нею психологічно значущих смислів в політичному житті країни.

Логіка нашого дослідження передбачає розробку концептуальної моделі формування політичних цінностей молоді в послідовному зв'язку таких структурних етапів:

- цільовий, що включає мету і завдання з формування політичних цінностей молоді;
- змістовно-діяльнісний, що відображає основні напрями виховної діяльності освітніх інституцій стосовно розв'язання проблем дослідження, принципи, форми і методи роботи;
- оціночно-результативний, що включає в себе розробку критеріїв, обґрунтування показників і рівнів сформованості політичних цінностей молоді.

Цільовий етап визначає мету реалізації запропонованої концептуальної моделі – певний рівень сформованості політичних цінностей молоді, адекватний умовам проживання в соціально-економічному середовищі України.

Мета нашого дослідження актуалізується процесами трансформації політичної свідомості, що перманентно відбуваються в Україні, та визначає систему таких завдань в контексті її реалізації:

- формування мотиваційної складової до набуття знань про політичну діяльність;
- формування до участі у суспільно-політичній діяльності;
- коригування впливу соціально-економічного середовища країни на структуру цінностей молоді.

Вищевикладені завдання відображають компоненти політичних цінностей особистості:

- мотиваційно-смісловий (включає в себе рефлексію молодою людиною своєї ролі в суспільно-політичних процесах, зацікавленість політичною діяльністю), який формується за допомогою діалогових, комунікативних технологій;

- когнітивний (забезпечує визначення громадянина стосовно уподобань тієї чи іншої політичної ідеології на основі знань про політичну діяльність, спрямований на формування у молоді людини політичних цінностей. Умовою становлення цього компонента є також розвиток інтелектуально-пізнавальних процесів, політичного мислення, механізмів розуміння процесів політичної боротьби, осмислення і рефлексії своєї ролі у державотворчих процесах). Інформаційна складова політичного мислення особистості окреслює поле смислів з орієнтацією на пріоритети політичних цінностей. Важлива роль вказаного компонента і в переосмисленні ціннісного знання, побудові нових поєднань з попередньо сприйнятими політичними ідеями;

- поведінковий (передбачає формування відчуття суб'єктності у молоді людини; готовність відповідально застосовувати знання про політичну сферу, правильно розташовувати ціннісні акценти в реаліях життя).

Основними принципами реалізації концептуальної моделі є принципи навчальної діяльності, адаптовані для вирішення завдань нашого дослідження:

- принцип гуманізму;
- принцип цілісності та системності;
- принцип керованості і цілеспрямованості;
- принцип включеності в соціально-політичні процеси;
- принцип врахування вікових та індивідуальних особливостей студентів.

Змістовно-діяльнісний етап може відбуватися в межах навчально-виховного процесу в закладах України та в закладах неформальної освіти. Процес формування політичних цінностей молоді має двоєдиний характер і залежить, по-перше, від психолого-педагогічних умов навчально-виховного навчального закладу і, по-друге, від успішності зусиль молодих людей.

Психолого-педагогічні умови формування політичних цінностей молоді в умовах навчального закладу полягають у таких тезах:

1. Спрямованість змісту навчальних дисциплін соціально-гуманітарного циклу на формування когнітивного компонента політичних цінностей.
2. Створення особистісно значущої мотивації до опанування основ політичної діяльності, сприйняття об'єктів, процесів, інтерес до явищ суспільно-політичного життя.
3. Орієнтація емоційно-почуттєвої сфери особистості на розвиток політичних цінностей через формування різних видів діяльності, що мають політико-аксіологічний потенціал.

Реалізація концептуальної моделі формування політичних цінностей молоді здійснюється за допомогою низки методів і форм виховного процесу, згідно з класифікацією методів виховання, запропонованою відомим українським вченим С.У. Гончаренком:

- методи різнобічного впливу на свідомість, почуття і волю учнів з метою формування їхніх поглядів і переконань (бесіда, лекція, диспут, позитивний приклад);
- методи організації діяльності й формування досвіду суспільної поведінки (педагогічна вимога, громадська думка, вправа, привчання, створення виховних ситуацій);
- методи регулювання, корекції, стимулювання позитивної поведінки й діяльності вихованців (змагання, покарання, заохочення) [2].

Для ефективного формування політичних цінностей студентів у навчально-виховному процесі в закладах формальної та неформальної освіти були відібрані такі форми організації занять:

1. Діалогові: групова дискусія, евристичні бесіди, «мозкова атака», круглий стіл.
2. Рольові: ділові ігри, конкурси професійної майстерності.
3. Форми проблемного навчання: аналіз конкретних ситуацій, вирішення ситуаційних завдань (завдання-питання, завдання-інтриги, завдання-проблеми).

Реалізація концептуальної моделі формування політичних цінностей передбачає послідовне проходження таких етапів:

1. Інформаційно-аксіологічний – ознайомлення молоді з ціннісно-смісловим змістом політичної діяльності.
2. Реалізаційно-усвідомлюваний – переживання, усвідомлення і прийняття (неприйняття) політичних цінностей студентом в навчально-виховному процесі освітнього закладу, через реалізацію цінностей в дії і поведінку особистості.
3. Результативно-особистісний – в даний період часу відбувається становлення політичної культури молодшої людини, накопичення життєвого досвіду і формування потреби в зміні ціннісної структури особистості і трансформація ціннісних пріоритетів.

Реалізація запропонованої концептуальної моделі сприяє зміні системи політичної комунікації в суспільстві, що має ряд відмінних рис порівняно із системою інформаційного обміну в цілому. Одна і та ж інформація має для різних політичних акторів неоднаковий ступінь цінності, яка залежить від цілей, інтересів і потреб конкретного актора. Крім того, на думку Д.А. Войнова, в контексті політичної комунікації необхідно враховувати інформацію, яка безпосередньо не стосується політичної сфери і що стає такою лише в процесі її поєднання з іншими повідомленнями [1].

На думку М.М. Грачова, потрібно розрізняти поняття «інформація політичного життя», яке співвідноситься з змістом повідомлень про факти, явища і події, що відбуваються в політичній сфері суспільства, і поняття «політично значуща інформація», яка охоплює всю сукупність повідомлень, що змінюють стан політичних акторів в процесі їх практичної діяльності, спрямованої на завоювання, утримання або використання влади. Для того чи іншого актора залежно від конкретної ситуації далеко не будь-яка політична інформація стає семантично значущою, проте елементом політично значущої інформації може стати отримання повідомлення про подію з іншої сфери суспільного життя, що безпосередньо стосується його особистих інтересів. Отже, інформація про будь-яку суспільну проблему може набути політичного значення, якщо вона пов'язується з питаннями влади або владних відносин [3].

Засоби політичної комунікації відіграють ключову роль в системі владних відносин, а доступ до каналів комунікації сприймається як необхідний атрибут і потужний ресурс самої влади. Сучасні технічні (обладнання, засоби зв'язку) і технологічні (програмане забезпечення) новачі в системах комунікації розширюють людині доступ до ресурсів соціально-політичного управління – засобів автономного виробництва і поширення інформації.

Як зауважує Д.А. Войнов, відбувається посилення впливу громадянських структур на характер і процес прийняття владою політичних рішень. За допомогою Інтернету громадяни здатні не тільки отримувати, розповсюджувати та створювати політичну інформацію, а й організовувати суспільно-політичний дискурс. Таким чином, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій в усі сфери життя змінює політичну поведінку громадян, розширюючи можливості політичної соціалізації і збагачуючи практику політичної участі новими формами [1].

Інтернет – менш інерційна комунікативна система порівняно з класичними ЗМІ. В інтернет-просторі збільшується швидкість передавання не тільки політичної інформації, а й «зворотного зв'язку», що надходить від цільових аудиторій. Тому і результати інформаційного впливу на формування політичних цінностей стають відчутнішими, причому ініціатор інформаційної інтернет-кампанії здатний не тільки реєструвати активність переглядів і відповідну реакцію, але і соціально-демографічний склад аудиторії, географічний поділ громадян країни і ряд інших параметрів.

Безумовну цінність для формування аксіосфери молодого людини мають діалогові технології, які забезпечують можливість розвивати здібності, активно слухати, адекватно сприймати і точно аргументувати власну позицію. Сильний бік діалогу – робота з інформацією, «полюс» смислів. Учасники діалогу аргументують свої думки, обстоюють положення, висувують і обґрунтовують ідеї. Це, у свою чергу, розвиває політичні цінності кожного учасника, в суперечці, як відомо, народжується істина.

Інтерактивні технології створюють основу для міжособистісної взаємодії, обміну ідеями, емоціями і також політичними цінностями. Слід наголосити і на найважливішому значенні рефлексивного впливу технологій, що дозволяють проаналізувати труднощі в процесі інтеріоризації адекватних соціально-економічній ситуації цінностей. Саме рефлексія є основою внутрішньої мотивації молодого людини до осмислення структури своїх цінностей, місця в цій структурі цінностей політичних.

Схематично модель наведено на рис. 1. Так, оціночно-результативний компонент концептуальної моделі включає в себе критерії, показники і рівні сформованості політичних цінностей молоді. Критерії сформованості політичних цінностей узгоджуються з компонентами політичних цінностей – мотиваційно-смысловим, когнітивним, поведінковим.

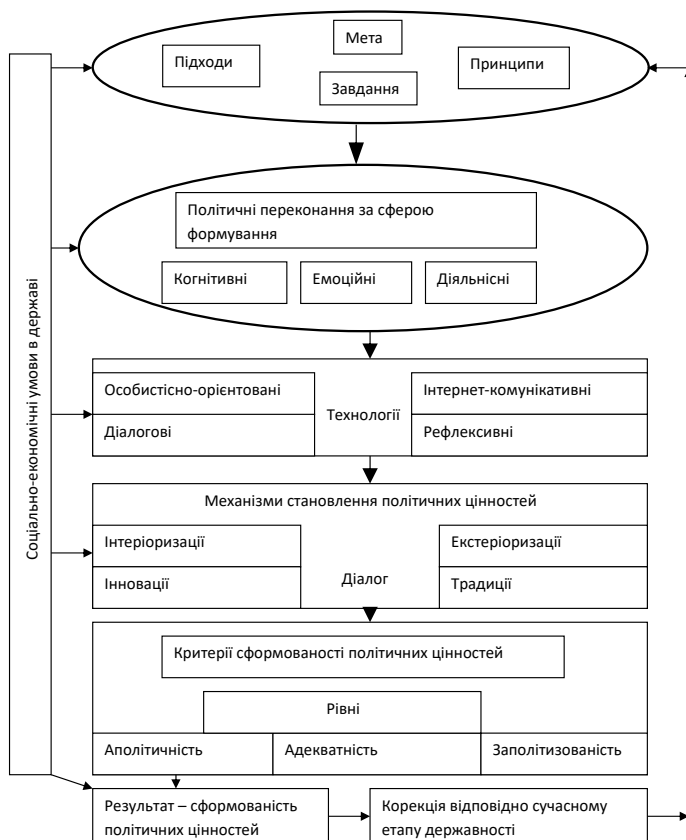

Рис. 1. Концептуальна модель формування політичних цінностей молоді

Мотиваційно-смысловий критерій проявляється в таких показниках:

- прояв пізнавального інтересу до політичної діяльності;
- розуміння сенсу майбутньої професійної діяльності і свого місця в ній.

Когнітивний критерій визначається такими показниками:

- розуміння сутності і соціальної значущості своєї ролі в суспільному житті;
- уміння здійснювати пошук і використання інформації, необхідної для орієнтації в

мінливому політичному житті;

- уміння орієнтуватися в умовах часті змінюваних політичних режимів.

Поведінковий критерій визначається в таких показниках:

- вміння використовувати здобуті знання в життєвих ситуаціях;
- міра суб'єктності;
- здатність до активної взаємодії з іншими членами суспільства;

На основі аналізу критеріїв і показників були виділені три рівні сформованості політичних цінностей молоді: аполітичність, адекватність, заполітизованість.

Оціночно-результативний компонент є заключним і відображає рівень досягнення цільового компонента концептуальної моделі формування політичних цінностей молоді. Результатом реалізації моделі є особистість, здатна правильно визначати особистий сенс у політичному житті, виявляє інтерес до неї, а також здатна самостійно проектувати свою участь у суспільній діяльності відповідно до власних ціннісно-смыслових траєкторій життя.

Висновки. Застосування сучасних психолого-педагогічних технологій в освітній діяльності, в системі неформальної освіти, в інтернет-просторі дає можливість формувати політичні цінності молоді і на їх основі сприяти процесам політичної модернізації країни.

Список використаних джерел

1. Войнов Д.А. Креативность интернет-коммуникации как способ индивидуального политического участия граждан / Д.А. Войнов // Вестник РУДН. – 2012. – № 1. – С. 117–126.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 375 с.
3. Грачев М.Н. К вопросу об определении понятий «политическая коммуникация» и «политическая информация» / М.Н. Грачев // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия «Политология». – 2003. – № 4.
4. Жабінець Н.В. Політичні цінності та їх втілення у процесі демократизації українського суспільства: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / Н.В. Жабінець // Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с.
5. Концепція. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Концепція>
6. Семенченко Ф.Г. Визначальні фактори трансформації політичних цінностей сучасного українського суспільства / Ф.Г. Семенченко // Державне управління. Політологія. – 2010. – Вип. 117, т. 130. – С. 84–92.

References

1. Voinov, D.A. (2012). *Kreativnost internet-kommunikacii kak sposob individualnoho politicheskoho uchastia grazhdan* [Creativity internet communication as a means of individual political participation of citizens]. *Vestnik RUDN* [Bulletin RUDN], no. 1, p. 117-126 (In Russian).
2. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrayinskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv, Lybid, 375 p. (In Ukrainian).
3. Hrachev, M.N. (2003). *K voprosu ob opredelenii poniatii "politicheskaiia kommunikacii" i "politicheskaiia informacii"* [On the question of the definition of "political communication" and "political information"]. *Vestnik Rossiiskoho universiteta druzhby narodov. Politolohiia* [Bulletin Russian Peoples Friendship University. Politology], no. 4 (In Russian).
4. Zhabinets, N.V. (2006) *Politychni tsinnosti ta yikh vtillennia u protsesi demokratyzatsii ukrainskoho suspilstva* [Conceptual framework of pedagogical axiology]. Kyiv, 20 p. (In Ukrainian).
5. *Kontseptsiia* [Concept]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Концепція> (In Ukrainian).

6. Semenchenko, F.H. (2010). *Vyznachalni faktory transformatsii politychnykh tsinnostei suchasnoho ukraïnskoho suspilstva* [Determinants of the transformation of political values of contemporary Ukrainian society]. *Derzhavne upravlinnia. Politolohiia* [Governance. Politology], issue 117, vol. 130, pp. 84-92 (In Ukrainian).

В статье анализируется концептуальная модель формирования политических ценностей молодежи, роль социальных потребностей и интересов в становлении ценностной системы. Предлагаемая модель определяет пути достижения цели исследования, включает следующие компоненты: целевой, содержательный, организационно-деятельностный, аналитико-результативный.

Концептуальные подходы к решению задач исследования реализовывались в таких взаимосвязанных направлениях: формирование знаний о специфике политической борьбы; воспитание мотивации к активному участию в общественно-политической жизни; трансформация знаний о политике в политические ценности и установки. Реализации предложенной концептуальной модели способствует изменение системы политической коммуникации в обществе.

Ключевые слова: политические ценности; концептуальная модель; политическая коммуникация.

The article analyzes the conceptual model of political values of youth, the role of social needs and interests in the development of value system. The proposed model outlines ways to achieve the goal of the study includes the following components: targeted, meaningful, organization and activity, analytical and effective.

Conceptual approaches to problem solving research projects in the following interrelated areas: building knowledge about the specifics of political struggle; education motivation to actively participate in political life; transformation of knowledge about politics in political values and settings. The proposed conceptual model helps to change the system of political communication in society.

Key words: political values; conceptual model; political communication.

Одержано 25.10.2016.